

LUNDS
UNIVERSITET

Språk- och litteraturcentrum

Översättarutbildningen

EXAMENSARBETE VT 2016
MAGISTER I ÖVERSÄTTNING
DEL 2: ANALYS

Den enda rätta

Ideologisk anpassning vid översättning
av en pedagogisk bok om kärlek

Författare:

Ida Lodin

Handledare:

Annika Mörte Alling, franska

Mari Mossberg, svenska

SAMMANDRAG

Detta magisterarbete bygger på min översättning av de två första kapitlen i boken *L'amour expliqué a nos enfants* (Simonnet & Bacharan 2000), som är en pedagogisk bok om kärlek för barn och ungdomar. Uppsatsen inleds med en källtextanalys som utgår från Hellspong och Ledins modell (1997). Analysen tar bland annat fasta på det västerländska och heteronormativa perspektivet på kärlek som texten ger. Efter analysen följer ett avsnitt med överväganden inför översättningen som tar upp den globala översättningsstrategi (Lundquist 2005) som har använts i min översättning, och vilka strategier som skulle ha kunnat användas för att anpassa det västerländska och heteronormativa perspektivet till en ny ideologisk kontext. Uppsatsens tredje del är en fördjupning i problematiken kring ideologisk anpassning. I fördjupningen presenteras metoder för anpassning i teori och praktik, hämtade från Luise von Flotows metoder för feministisk översättning som presenteras av Lois Tyson (2006).

Engelsk titel: The One and Only – ideological adaptation in the translation of a pedagogical book about love.

Nyckelord: Översättning, ideologisk anpassning, kulturell anpassning, heteronormativitet

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	Inledning	4
2	Källtextanalys	4
2.1	Kontext – syfte och utgivning	4
2.2	Uppbyggnad – tematisk och dialogisk.....	5
2.3	Ramar – textens olika röster	6
2.4	Stil – informellt språk och stilväxlingar	6
2.5	Relation – asymmetri inom och utanför texten	8
2.6	Perspektiv – textens syn på kärlek.....	11
3	Översättningsstrategier	14
3.1	En imitativ global översättningsstrategi.....	14
3.2	Alternativa strategier.....	15
4	Ideologisk anpassning.....	16
4.1	Att uppnå ett syfte.....	16
4.2	Den svenska kulturkontexten.....	17
4.3	Strategier i tidigare översättning.....	18
4.4	Översättarens principprogram	19
4.5	Metoder för ideologisk anpassning	20
5	Avslutning	24
	Litteraturförteckning.....	26

1 INLEDNING

Denna uppsats bygger på min översättning av de två första kapitlen i boken *L'amour expliqué à nos enfants* ('Vad är kärlek? Samtal med våra barn') av Dominique Simonnet och Nicole Bacharan. Boken är utgiven i Frankrike av förlaget Seuil år 2000 och utgörs av ett pedagogiskt samtal mellan fem barn och två vuxna, där de vuxna försöker förklara för barnen vad kärlek är. Barnen ställer frågor och de vuxna svarar så gott de kan. Denna genre, som vi kan kalla pedagogiska samtal, är vanligt förekommande i Frankrike men mer ovanlig i Sverige. Två böcker i serien finns utgivna i svensk översättning av Mats Löfgren på Alfabetabokförlag, en om rasism (1998a) och en om Auschwitz (1998b).

Syftet är att analysera översättningen av denna text. För att göra det är uppsatsen indelad i tre delar. Den första delen är en källtextanalys som utgår från Lennart Hellspång och Per Ledins modell i *Vägar genom texten* (1997). I analysen presenteras de mest framträdande dragen i texten på ett formellt, ideationellt och interpersonellt plan men analysen är inte renodlat uppdelad efter modellens strukturer. Den andra delen är mina överväganden inför översättningen utifrån Lita Lundquists (2005) teorier om globala översättningsstrategier och Yvonne Lindqvists (2005) teorier om initiala översättningsnormer. Den tredje delen är en fördjupning i problem kring ideologisk anpassning av perspektiv och normer i den översatta texten. Fördjupningen fokuserar på textens västerländska och heteronormativa syn på kärlek och hur den skulle kunna anpassas för att fungera i en svensk kontext.

2 KÄLLTEXTANALYS

2.1 Kontext – syfte och utgivning

Boken *L'amour expliqué à nos enfants* är utgiven år 2000 av förlaget Seuil. Förlaget har gett ut många böcker i serien *Expliqué à* som var och en tar sig an ett stort ämne och förklarar det med hjälp av ett mer eller mindre fiktivt samtal mellan en eller flera vuxna och ett eller flera barn. Förutom kärlek tas bland annat upp ämnen som rasism, döden, koranen och världssvält. Syftet är att sprida kunskap och väcka tankar hos barn, men också exempelvis lärare och föräldrar som läser böckerna. I den text som jag översatt är syftet mer specifikt, och i bokens inledning beskrivs det på följande sätt:

Vi har velat föra vidare två eller tre små saker som vi tror oss ha begripit om män och kvinnor, för att hjälpa dem [barnen] att inte irra bort sig alltför mycket på den krokiga väg som öppnar sig framför dem. Och för att visa dem vägen till den väldiga skatten: friheten att älska. (Simonnet & Bacharan 2000:7) (Min översättning.)

Eftersom boken är utgiven, tryckt och finns att köpa har den ofrånkomligen också ett visst kommersiellt syfte.

Författarna Dominique Simonnet och Nicole Bacharan har gett ut ett flertal böcker tillsammans, exempelvis senast 2014 den historisk-politiska boken *Les Secrets de la Maison Blanche* ('Vita Husets hemligheter'). Förutom författare är Simonnet journalist och förläggare och Bacharan historiker specialiserad på fransk-amerikanska relationer. Tillsammans med förlaget är de bokens sändare.

Förlaget Seuil ger bland annat ut barn- och ungdomslitteratur och har som mål att "publicera verk som låter oss förstå vår tid och fantisera om vart världen är på väg" (Seuils webbplats) (min översättning). Den här förklarande och pedagogiska bokserien passar med andra ord väl in i förlagets övriga verksamhet.

Källtexten har stark vertikal intertextualitet dels med de andra böckerna i serien, dels med andra böcker i genren "pedagogiska samtal". Från båda dessa källor har den hämtat sin form och sin stil. För att förklara kärleken tar föräldrarna i texten hjälp av horisontell intertextualitet i form av olika romanfigurer och kärlekshistorier genom tiderna, som de flitigt citerar.

2.2 Uppbyggnad – tematisk och dialogisk

En tematisk disposition

Boken är uppbyggd efter en temadisposition där varje kapitel har en rubrik som presenterar dess tema. Makrotemat för hela boken är, som titeln antyder, kärlek. De olika kapitlen tar upp olika aspekter på makrotemat, nämligen behovet av kärlek, att vara kär, att älska med varandra, den stora kärleken och krossat hjärta. De två kapitel som finns med i min översättning och analys är de två första.

Texten inom kapitlen håller inte strikt fast vid kapitlets makrotema utan vandrar fritt från ämne till ämne i ett associativt mönster och bildar mikrotema som mer eller mindre löst kan relateras till kapitlets makrotema. Exempel på mikrotema som kan återfinnas i kapitlet "Att vara kär" är: kärlek vid första ögonkastet, känslan av att vara kär och homosexualitet. Ibland är relationen till kapitelrubriken så lös att det går att ifrågasätta om mikrotemat inte egentligen är ett eget makrotema utanför kapitlets makrotema.

En dialogisk uppbyggnad

Boken är uppbyggd i form av ett samtal mellan två föräldrar och deras respektive barn. Hela texten består med andra ord av en dialog. Detta är av stor vikt för analysen, med tanke på att

det är stor skillnad i bland annat stil och innehåll mellan de partier där barnen pratar och de partier där de vuxna pratar. Denna skillnad syns både på ett textuellt, ideationellt och interpersonellt plan, vilket kommer att framgå av analysen.

2.3 Ramar – textens olika röster

Yttre ramar

Textens yttre ram byggs upp i ett inledande parti som inte finns med i min översättning. Där beskrivs hur två vuxna personer som har inlett en relation med varandra sitter en kväll i den franska provinsen Provence och samtalar med sina barn, sannolikt från tidigare relationer. Samtalet kommer snart in på ämnet kärlek. De fem barnen är fyra flickor och en pojke i åldrarna tretton till arton år.

Tre typer av röster

De röster som främst hörs i texten är förstas de två föräldrarnas och de fem barnens. Men det händer ofta att föräldrarna lämnar över ordet till en författare, romanfigur, filosof eller liknande för att låta dem hjälpa till att definiera vad som är kärlek. Några exempel på romanfigurer som får komma till tals är Mathilde från Stendhals *Rött och Svart*, räven från Saint-Exupéry's *Lille prinsen* och Romeo från Shakespeares *Romeo och Julia* med flera. Anledningen till att inkludera dessa röster anges explicit i texten:

- (1) Les romans, la poésie, les films, l'art, tout ce qui nous raconte l'amour des autres, peut nous aider à y voir plus clair. (r. 32-34)

Alla romaner, dikter, filmer och konstverk som berättar om andras kärlek kan hjälpa oss att få en tydligare bild av kärleken.

Vid några få tillfällen anar vi även röster från forskarvärlden: *Certains chercheurs pensent que l'amour est apparu il y a trois millions d'années* (r. 134-136), ('Vissa forskare tror att kärleken uppstod för tre miljoner år sedan'). Detta ger en viss tyngd åt informationen som förmedlas och får också ämnet, kärleken, att verka lite mindre abstrakt och lite mer vetenskapligt och kanske lättare att förstå sig på.

2.4 Stil – informellt språk och stilväxlingar

Informella drag

Tre olika typer av röster hörs i texten: föräldrarna, barnen och inbäddningar från annan litteratur. De två viktigaste rösterna är emellertid föräldrarnas och barnens, och därför är det just dessa två som analyseras nedan.

Texten består av dialog, vilket resulterar i en övergripande informell stil. Två framträdande drag i texten är användningen av ofullständiga meningar och tre punkter. Dessa två fenomen kan även vara sammankopplade på så sätt att tre punkter markerar en avbruten mening.

Ofullständiga meningar används på lite olika sätt av föräldrarna och av barnen. Föräldrarna använder dem ofta för att svara kortfattat på frågor: *Non* ('Nej'), *Heureusement* ('Lyckligtvis'), *Pas forcément* ('Inte nödvändigtvis'). De kan också använda dem till längre svar. I exemplen nedan är barnens yttranden kursiverade men inte föräldrarnas. Min egen källtextnära översättning följer under de franska exemplen.

- (1) – *Mais que ressent-on exactement?*
– Cette forme d'évidence, justement. (r. 688-690)
- *Men hur exakt känns det?*
– Bara just så här uppenbart.

Att på detta sätt ge svar på frågor med hjälp av ofullständiga meningar är inte lika vanligt hos barnen, även om det förekommer. Barnen använder ofta ofullständiga meningar för att göra korta inlägg, kommentarer eller för att driva samtalet framåt: *Depuis toujours?* ('Alltid?'), *Frustrant!* ('Så frustrerande!'), *Et alors?* ('Jaha?'). Mycket vanligt är också att barnen fyller i varandras meningar med hjälp av meningsfragment:

- (2) – *Tu as vu les femmes talibans à la télé...*
– *Voilées de la tête aux pieds, enfermées... Là, il n'y a pas de divorce !*
– Et certainement pas d'amour ! (r. 327-334)
- *Du har väl sett de talibanska kvinnorna på teve...*
– *Med slöja från topp till tå, instängda i hemmet... Där är det inte tal om någon skilsmässa!*
– Och inte heller om kärlek!

I exempel (2) kompletterar även föräldrarna det barnen säger, men detta förekommer inte mer än ett par gånger i texten.

Stilväxling – talspråk och standardspråk

Både ofullständiga meningar och tre punkter är mer vanligt förekommande hos barnen än hos föräldrarna. Detta ger barnens yttranden en mer talspråklig karaktär än föräldrarnas. Denna stilskillnad syns även på andra nivåer.

På ett lexikalt plan väljer barnen ibland en mycket talspråklig stil. Exempelvis används ordet *mouais* (r. 43) som är en mycket informell och talspråklig avledning av *oui* ('ja') – jämför med svenskans *mja*. Talspråkligheten syns även i slangartade idiom som *et tout le tra-lala*

(r. 276-277) ('och hela baletten') och i onomatopoetiska uttryck som *Boum !* (r. 537) ('Bang!').

Även meningsbyggnaden vittnar om talspråkighet i barnens yttranden. Det är vanligt med en viss typ av topikalisering, i exempel (3) av subjektet *moi* (jag). Den här konstruktionen är inte möjlig i svenskan. Däremot kan svenskan dubblera subjektet genom att placera ett pronomen i slutet av meningen, vilket jag har gjort i översättningen.

(3) *Moi, je ne suis pas sûr d'y croire.* (r. 372)

Jag är inte säker på att jag tror på det, jag.

Alla dessa talspråkliga drag på lexikal nivå och i meningsbyggnaden förekommer främst eller enbart hos barnen och bidrar till stilväxlingen mellan föräldrarnas och barnens yttranden. Föräldrarna använder generellt en informell standardfranska.

2.5 Relation – asymmetri inom och utanför texten

En asymmetrisk relation

Det faktum att bokens ram utgörs av föräldrar som ska förklara någonting för sina barn gör relationen mellan dem asymmetrisk. Föräldrarna har mer makt på grund av både sin föräldraroll och sin (förmodade) kunskap. Detta är relationen som byggs upp i textvärlden.

I den utomtextuella världen riktar sig boken till barn och tonåringar. Denna målgrupp förväntas identifiera sig med barnen som kommer till tals i texten. Det är alltså meningen att de tankar, frågor och reaktioner som textbarnen uttrycker ska spegla de tankar, frågor och reaktioner som väcks i läsarbarnen. Om läsarbarnen däremot inte skulle känna igen sig i textbarnens tankegångar skulle kommunikationen brista. Läsarbarnen måste med andra ord acceptera den roll som texten erbjuder dem för att texten ska kunna fylla sitt syfte.

Föräldrarnas roll i texten sammanfaller dessutom på många sätt med författarnas. De båda författarna låter sin pedagogiska röst höras genom föräldrarna och förmedlar sitt budskap genom deras yttranden. När läsarbarnen då intar rollen som barn till föräldrarna, uppstår en förtrolig och familjär relation dem emellan. Denna relation skulle se annorlunda ut om författarna i stället riktade sig till läsarbarnen i egenskap av exempelvis forskare eller sakkunniga. Detta skulle kunna ge texten en mer saklig och distanserad karaktär i stället för den intima som nu har byggts upp.

Den inomtextuella relationen smittar alltså av sig på verkligheten, eftersom läsarbarnen förväntas inta rollen som textbarn och författarna låter sin röst höras genom föräldrarna i texten. Även utanför texten är relationen asymmetrisk och denna asymmetri bygger främst på

förfogande över kunskap. Asymmetrin stärks alltså i och med att förälder/barnrollerna erbjuds, och det som texten främst vinner är en känsla av förtrolighet och intimitet. Förtroligheten gör att läsaren känner sig mer tilltalad och mindre benägen att ifrågasätta informationen som förmedlas.

Pronomen i första och andra person

De sju personer som gestaltas är också bokens textjag och textdu. Föräldrarna använder sig en hel del av pronomenet *nous* ('vi'), vilket oftast innefattar antingen människan i allmänhet ('vi människor') eller de närvarande föräldrarna och barnen. Bara vid ett enda tillfälle syftar de på enbart sig själva som föräldrar. När barnen pratar använder de pronomenet *nous* för att syfta på antingen sig själva eller människor i allmänhet, och inkluderar alltså inte föräldrarna i syftningen. På samma sätt kan barnen använda pronomenet *on* (ung. 'man') för att syfta på bara sig själva. Föräldrarna använder bara detta pronomen för att syfta på människan i allmänhet.

Barnen kan dessutom använda pronomenet *je* ('jag') för att syfta på sig själv som enskild person, vilket föräldrarna aldrig gör. Det faktum att föräldrarna praktiskt taget aldrig omtalar sig själva som individer ger deras yttranden en mer vetenskaplig och allmängiltig prägel. Barnen å sin sida målas upp som tyckande och tänkande individer som inte ännu har full kunskap om ämnet kärlek. Detta är ännu ett uttryck för den asymmetri som återfinns i relationen mellan barn och föräldrar i texten.

Språkhandlingar – uppmaningar, utrop och frågor

Den asymmetriska relationen mellan barn och föräldrar speglas på flera nivåer i samtalet, bland annat i språkhandlingarna. De språkhandlingar som inte är påståenden har framför allt som funktion att fånga uppmärksamhet, leda in samtalet på ett visst spår eller uttrycka en reaktion eller åsikt.

Det förekommer ett fåtal uppmaningar. Vissa är inkluderande uppmaningar från föräldrarna för att leda samtalet och tankarna åt ett visst håll: *Revenons plutôt dans le vif du sujet* (r. 406-407) ('Låt oss återgå till det viktiga'), *Disons-le tout de suite* (r. 461) ('Låt oss säga det med en gång'). En enda uppmaning riktad direkt till barnen (men också till läsaren) dyker upp i textens allra första mening: *Ecoutez d'abord ceci* (r. 3) ('Lyssna först på det här'). Även denna uppmaning har funktionen att fånga läsarens uppmärksamhet och leda tankarna och det fiktiva samtalet in på ett visst förbestämt spår. Ett fåtal gånger använder sig barnen av uppmaningar: *Attendez une seconde !* (r. 454) ('Vänta lite!'), *Ne nous prends pas pour des machos !* (r. 958-959) ('Ta oss inte för några machokillar!'). Dessa exempel har inte någon

direkt ledande eller befallande funktion utan är snarare ett uttryck för en stark reaktion. Därför bör de snarare betraktas som utrop.

Utrop är mycket vanligt förekommande i den analyserade texten. De vuxna använder utrop främst för att ge emfas åt det som sägs och få det att verka intressant.

- (1) Depuis toujours! (r. 214)

I alla tider!

- (2) Bien sûr, elle est amoureuse! (r. 806)

Ja visst är hon kär!

- (3) Oh oui ! Et il ne faut pas entreprendre de changer quelqu'un qui a le cœur sec! (r. 900-902)

Oh ja! Och det är ingen idé att ta sig an att ändra på någon med kallt hjärta!

De vuxna använder också utrop på ett lite mer speciellt sätt, nämligen i vad som kan kallas fingerade citat. Detta inträffar exempelvis när de vill tala om hur det känns att vara kär och då går in i rollen som kär och talar som om det vore ett riktigt citat:

- (4) Tous les amoureux du monde ressentent cette sensation si précieuse : je vis, je vis, comme la vie est passionnante ! Et comme je suis une personne intéressante ! (r. 769-773)

Alla i hela världen som är kära känner samma härliga känsla: Jag lever, jag lever, vad livet är spännande! Och vilken intressant människa jag är!

Även dessa två sätt att använda utrop är en produkt av den asymmetriska relationen. Funktionen är att fånga barnens uppmärksamhet och leda tankarna och samtalet. De sistnämnda, fingerade utropen är också ett sätt att lägga ord i munnen på ett barn eller en läsare och berätta hur man bör eller ska tänka eller känna i en viss situation. Detta fråntar barnen och läsaren en viss tolkningsmöjlighet.

Barnen i sin tur använder utrop främst för att uttrycka sina reaktioner eller visa att de känner starkt för det som sägs: *C'est terrible, votre histoire !* (r. 356) ('Den är ju hemsk, er historia!'), *Je craque !* (r. 731-732) ('Jag bryter ihop!'), *Ce serait tellement plus simple!* (r. 1135) ('Det vore verkligen mycket lättare!'). De porträtteras med andra ord som lyssnare som mest av allt tar in det som sägs.

Frågor förekommer i mycket hög grad hos både föräldrarna och barnen. För föräldrarna fungerar frågorna på många sätt likt utropen, nämligen för att fånga uppmärksamhet och leda in samtalet på ett visst spår. Föräldrarnas frågor är dessutom oftast ja/nej-frågor som inte

öppnar upp för diskussion. Nedan följer några exempel på vilken typ av ledande frågor föräldrarna kan ställa.

- (5) C'est beau, vous ne trouvez pas ? (r. 8-9)

Det är väl vackert?

- (6) Vous connaissez les expériences de Frédéric II ? (r. 177-178)

Har ni hört talas om Fredrik II:s experiment?

- (7) Mais encore une fois, est-ce vraiment de l'amour ? (r. 884-885)

Men återigen, är det verkligen kärlek?

När barnen ställer frågor är det framför allt för att få svar. Även här är asymmetrin tydlig i det att barnen frågar för att få veta och föräldrarna frågar för att leda. Nedan följer några exempel på den sortens frågor som barnen ställer, som har ett frågande och inte ledande syfte (men som naturligtvis ändå leder in samtalet på ett visst spår).

- (8) Qui est-ce ? (r. 180)

Vem är det?

- (9) Il y a des gens incapable d'aimer ? (r. 898)

Finns det människor som inte kan älska?

- (10) L'homosexualité est toujours une erreur, alors ? (r. 1114-1115)

Är det alltså alltid fel att vara homosexuell?

Språkhandlingarna visar alltså på relationen mellan föräldrar och barn. Uppmaningar, utrop och frågor förekommer hos både föräldrarna och barnen men används på lite olika sätt. Föräldrarna använder konstruktionerna främst för att fånga uppmärksamhet, väcka intresse och leda samtalet och barnen använder dem främst för att uttrycka en reaktion eller få någonting klargjort för sig. Detta går hand i hand med deras förälder/barnrelation.

2.6 Perspektiv – textens syn på kärlek

Texten har ett explicit och tydligt makrotema – kärleken. En relevant fråga är: vad säger texten egentligen om kärlek? På ett övergripande plan är det svårt att hitta en makroproposition. Lite enklare är det att utrona propositioner för de två kapitlen. Det första kapitlets makroproposition skulle kunna vara ungefär: människan behöver kärlek. Det andra kapitlets skulle kunna vara: att vara kär är inte samma sak som att älska någon.

Detta kan vid första anblick verka som två ganska allmänna påståenden och en gängse syn på kärlek. Men, som Hellspong och Ledin uttrycker det, ”att se kräver en synvinkel. Sin

värld uppfattar texten alltid i ett visst *perspektiv*. Vissa personer eller institutioner med vissa ögon, tankar, värderingar och begrepp låter världen framträda på vissa sätt” (1997:135). Hellspong och Ledins begreppsapparat om perspektiv är inte fullt gångbar för denna dialogiska text. Däremot kan det konstateras att det inte finns något sådant som ett allmängiltigt perspektiv på ett ämne, och därför är det ändå fruktsamt att granska ur vilket perspektiv denna text ser på sitt tema kärleken.

Den sanna synen på kärlek

Författarna skriver om ett ämne som för dem är absolut verkligt. Ramberättelsen – föräldrarna som sitter och talar med sina barn – tillskrivs inte nödvändigtvis full giltighet. Men eftersom texten har ett pedagogiskt syfte betraktas det som sägs om kärleken som sant och gällande inte bara i textvärlden utan även i den verkliga världen.

Det perspektiv som texten anlägger på sitt tema växlar beroende på vem det är som talar. Eftersom föräldrarna genom sin föräldraroll förmodas besitta kunskap om ämnet är det främst deras yttranden som förmedlar en mer eller mindre tydlig bild av kärleken. Den bild som förmedlas genom barnens yttranden ifrågasätts ständigt i texten och framstår inte som sann eller giltig. Av den anledningen är alla citat som exemplifierar textens syn på kärlek i nästkommande avsnitt tagna från föräldrarnas yttranden.

Föräldrarnas syn på kärlek ges sken av att vara objektiv och allmängiltig. Detta syns till exempel på att de inte yttrar sig i första person. Inte heller använder föräldrarna verb som *tänker, tycker, tror* eller liknande som skulle ge deras yttranden en mer subjektiv prägel. I stället verkar de tala om kärleken ur en saklig vinkel som inte öppet färgas av deras egna åsikter och erfarenheter (men som naturligtvis gör det i praktiken).

En västerländsk och heteronormativ syn på kärlek

Perspektivet på kärlek påverkas av den kontext i vilken texten har kommit till. Boken är utgiven i Frankrike år 2000 och det är ur denna kulturella sfär som synen på kärlek är sprungen. Detta påverkar naturligtvis texten på många sätt, men i min analys har jag valt att fokusera på ett av de mest framträdande synsätten: det västerländska och heteronormativa. Föräldrarna talar om kärlek på ett sätt som är västerländskt färgat, och det klargörs också i själva texten: *Mais si vous le voulez bien, on ne parlera ici que de l'Occident. C'est déjà assez compliqué comme ça...* (r. 34-37) ('Men nu pratar vi bara om västvärlden. Det är redan tillräckligt komplicerat som det är.'). I många andra kulturer ser förväntningarna på exempelvis män, kvinnor, sexualitet och könsuttryck mycket annorlunda ut. Det västerländska synsättet som speglas i texten är dessutom typiskt heteronormativt.

Heteronormativitet är, enligt RFSL, ”det system av normer som påverkar vår förståelse av kön och sexualitet. Enligt heteronormen är människor antingen tjej/kvinna eller kille/man och ingenting annat. Tjejer/kvinnor förväntas vara feminina och killar/män förväntas vara maskulina. Alla förväntas vara heterosexuella.” (RFSL Begreppsordlista 2015). RFSL är Sveriges största hbtq-organisation och har ett tätt samarbete både stat och kommuner. Därför kan deras definition av begreppet ses som godtagen i den svenska kulturkontexten. Enligt denna definition innefattar heteronormen alltså tre olika aspekter: människan förväntas tillhöra ett av två kön, bete sig maskulint respektive feminint samt vara heterosexuell.

Det framgår tydligt i källtexten att människan förväntas tillhöra ett av två kön. Enbart de två könen man/kille och kvinna/tjej nämns i texten och problematiseras inte vidare. Det talas dessutom flera gånger om det ”andra” eller ”motsatta” könet, vilket presupponerar att det bara finns två kön och att de är varandras motsatser.

Könsrollerna i texten är mestadels stereotypa. Lois Tyson presenterar i sin bok *Critical Theory Today: A User-Friendly Guide* ett antal infallsvinklar på litteraturkritik, bland annat feministisk litteraturkritik. Enligt Tyson porträtteras män i litteraturen enligt de traditionella könsrollerna som ”rationella, starka, beskyddande och handlingskraftiga” medan kvinnor porträtteras som ”känslösamma (irrationella), svaga, omhändertagande och undergivna” (Tyson 2006:85) (min översättning). Kvinnor i litteraturen porträtteras även i enlighet med den traditionella motsättningen mellan en ”good girl” och en ”bad girl” – eller *madonnan* och *horan*. Enligt Tyson är *madonnan* en kvinna som inrättar sig under den patriarkala roll som nämnts ovan. *Horan* är däremot en kvinna som går emot sin traditionella könsroll, agerar ”maskulint” och använder sig av sin sexualitet. Båda dessa stereotyper är patriarkala konstruktioner som antingen placerar kvinnan på en piedestal utan handlingsutrymme eller tar ifrån henne människovärdet och gör henne till ett (sex)objekt. (Tyson 2006:89-91)

Texten kan enkelt analyseras efter den modell som Tyson presenterar. Män porträtteras i texten som rationella – det vill säga inte känslöstyrda – i adjektivfraser som *moins intuitifs* (r. 608) (’mindre intuitiva’), *cynique* (r. 980) (’cynisk’), *froid, dur et sans pitié* (r. 1005) (’kall, hård och hänsynslös’). De visas som handlingskraftiga i adjektiv som *populaire* (r. 999) (’populär’) och *drôle, sportif, inventif* (r. 1001) (’rolig, sportig, uppfinningsrik’). De är starka och beskyddande i verb som *aider* (r. 148) (’hjälpa’) och *protéger* (r. 149) (’skydda’).

Vad gäller kvinnorna går det lätt att analysera texten i termer av *madonnan* och *horan*. En *madonna* i texten beskrivs exempelvis med handlingarna *materner* (r. 148) (’ta hand om [sitt barn]’) och *servent de décorations* (r. 937) (’tjänar som dekoration’) samt med beskrivningarna *dulcinée* (r. 284) (älskade/käresta) eller *désirées comme des trophées* (r. 936-

937) ('åtråvärda som troféer'). En *hora* i texten beskrivs med handlingarna *attirent [...] les conquérants* (r. 943-944) ('drar [...] till sig erövrare'), *draguent* (r. 960) ('flörtar'), *mentent, trahissent, manipulent et font souffrir* (r. 1011-1012) ('ljuger, bedrar, manipulerar och sårar'), eller med adjektiven *provocante, irresistible* (r. 250-251) ('provocerande, oemotståndlig'), *infidèle* (r. 251) ('otrogen'), *sexy* (r. 761) ('sexig') och *capricieuse et gâtée* (r. 805) ('lynnig och bortskämd').

Utifrån denna användning av ord som beskriver mäns och kvinnors egenskaper och handlingar framgår det att texten låter sina män bete sig traditionellt maskulint och sina kvinnor traditionellt feminint. Ännu en aspekt av heteronormen har alltså belysts.

Det finns gott om explicita exempel i texten på att alla människor förväntas vara heterosexuella och att allt annat ses som en avvikelse. Ett av exemplen finns i följande passage, där föräldrarna förklarar vad som händer när ett barn inte längre kan leva enbart på sin mammas kärlek. Citatet talar om den romantiska kärleken, och även om det nämns att så inte alltid är fallet, så beskrivs denna kärlek som att den framför allt hör hemma mellan heterosexuella par:

- (1) Heureusement, il va ensuite chercher de l'affection ailleurs, généralement chez quelqu'un du sexe opposé. C'est un autre amour celui-là, d'une autre nature, avec quelque chose en plus : l'érotisme, le désir... Une sorte d'attraction naturelle qui pousse irrésistiblement les femmes et les hommes les uns vers les autres. Depuis toujours ! (r. 206-214)

Lyckligtvis går man sedan och letar efter kärlek på annat håll, som regel hos någon av motsatt kön. Då rör det sig om en annan sorts kärlek, av en annan natur, med någonting mer: erotik, begär. Det är en naturlig attraktion som gör att kvinnor och män dras till varandra och har gjort det i alla tider!

Utifrån detta och många andra exempel är det skäligt att påstå att heterosexualitet framställs som naturligt och förväntat, medan homosexualitet framställs som avvikande. Detta är ännu ett uttryck för heteronormen. Det är alltså tydligt att texten på många nivåer ger ett heteronormativt och västerländskt perspektiv på verkligheten.

3 ÖVERSÄTTNINGSSTRATEGIER

3.1 En imitativ global översättningsstrategi

Genren ”pedagogiska samtal” är vanligt förekommande i Frankrike, men mer ovanlig i Sverige. Därför är det inte självklart hur en bok i genren ska betraktas och överföras till den svenska kultursfären. För att bestämma vilka strategier jag skulle använda i min översättning använde jag mig av Lita Lundquists teorier om globala översättningsstrategier (Lundquist 2005).

Med tanke på bland annat textens speciella dialogiska stil valde jag att använda mig av en imitativ global strategi i min översättning. För en imitativ strategi krävdes det att jag försökte hålla mig så nära källtexten som möjligt på ett stilmässigt plan. Det innebar att jag försökte bevara stilväxlingen mellan föräldrarnas och barnens yttranden och på så sätt behålla föräldrarnas standardspråk och barnens talspråk. Detta krävde ibland att översättningen på ett formmässigt plan hamnade ganska långt ifrån källtexten, för att det som barnen säger skulle kännas talspråkligt och ungdomligt. På ett innehållsligt plan har jag däremot alltid valt att ligga mycket nära källtexten.

3.2 Alternativa strategier

Det finns en fara med att anlägga en alltför imitativ strategi, nämligen att man ”när man är imitativ med hänsyn till språkbruk riskerar [...] att förbise den utomspråkliga intentionen eller funktionen” (Lundquist 2005:40) (min översättning). Textens syfte är inte bara att vara stilmässigt tilltalande. Syftet, som definierat i kontextanalysen, är pedagogiskt, nämligen att lära barn och ungdomar vad kärlek är. Men käll- och målkulturen är inte nödvändigtvis överens om ”vad kärlek är”. Som visats i källtextanalysen är textens syn på temat inte allmän eller universell och skulle därför kanske inte accepteras och fungera i målkulturen. Därför ville jag ta reda på om det finns en annan global strategi som jag skulle ha kunnat välja för att bättre ta hänsyn till textens syfte.

Det skulle då alltså handla om att hitta en strategi som på ett stilmässigt plan är imitativ, men på ett innehållsmässigt plan mer funktionell. Här har jag valt att ta hjälp av det som Yvonne Lindqvist kallar initiala översättningsnormer. Hon beskriver dem såhär:

De initiala normerna används i min modell för att beskriva det klassiska översättningsproblemet huruvida översättaren väljer att ’ta texten till läsaren eller läsaren till texten’. Formulerar man frågan annorlunda motsvarar den om texten ska läsas som en översättning eller som ett original. Den initiala normen styr översättarens val att ansluta sig till källsystemets eller målsystemets normer. En källbunden översättning kallas adekvansinriktad och en målanpassad översättning acceptansinriktad. (2005:36)

Enligt denna definition kan min översättning räknas som adekvansinriktad. En acceptansinriktad översättningsstrategi skulle däremot kunna ha använts för att föra texten till läsaren och få den att fungera mer friktionsfritt i målkulturen. Då blir det relevant att fråga sig huruvida det är motiverat att anpassa textens innehåll i översättningen för att bättre stämma överens med målkulturens ideologi och värderingar, och om en sådan anpassning är nödvändig för att texten ska uppnå sitt syfte.

I uppsatsens fördjupningsdel kommer jag att ta fasta på dessa sistnämnda frågeställningar och betrakta vilka delar av den imitativa översättningen som skulle kunna störa textens pedagogiska syfte i en svensk kulturkontext. I fördjupningen kommer att undersökas hur texten skulle kunna anpassas enligt en acceptansinriktad strategi för att passa in i en svensk ideologisk och kulturell kontext.

4 IDEOLOGISK ANPASSNING

Det finns många svårigheter med att översätta ett pedagogiskt samtal om kärlek, men jag har valt att fokusera på hur en ideologisk anpassning av texten skulle kunna se ut i en acceptansinriktad strategi. Ideologisk anpassning innebär att de normer och värderingar som speglas i texten anpassas för att fungera i målkulturen. Det skulle kunna gälla många olika värderingar. Men jag kommer i fördjupningen att fokusera på den västerländska och heteronormativa synen på kärlek, och på hur dessa värderingar skulle kunna anpassas inom ramen för en översättning.

Frågan om ideologisk anpassning är delikat. Hur långt får en översättning lägga sig från sitt original och fortfarande kallas översättning, och när blir den en bearbetning eller en tolkning? Översättningsvetenskapen talar ofta i termer av original och reproduktion, trogenhet och ekvivalens. En källtext har länge setts som hierarkiskt överordnad eller dominerande och en måltext som enbart en avledning eller kopia. Det är en fråga om kontroll, makt och rättigheter över texten (Simon 1996:1). Enligt detta synsätt ses översättaren ”som en tjänare, en osynlig hand som mekaniskt byter ut orden från ett språk till ett annat” (Godard 1989:47-48). En sådan diskurs ger tämligen lite utrymme för en översättare att ingripa i textens form och innehåll. Med en acceptansinriktad strategi får översättaren däremot mer makt, och fokus skiftar från att behålla textens form och innehåll till att bevara dess funktion och syfte.

4.1 Att uppnå ett syfte

Under arbetet med ideologisk anpassning är det till hjälp att hela tiden textens syfte i bakhuvudet, och således syftet med de anpassningar som görs. Liksom hos källtexten är översättningens syfte dels pedagogiskt, dels kommersiellt.

Ideologisk anpassning görs således för att upprätthålla textens syfte i översättningen, och anpassning bör göras när innehållet stör syftet. Den acceptansinriktade infallsvinkeln hänger ihop med den utom- och inomtextuella relationen som togs upp i kapitel 2.5 ”Relationen i textvärlden och verkligheten”. Barnet som läser texten förväntas identifiera sig med barnen som kommer till tals i texten. Läsarbarnet förväntas också känna förtroende för det

som textföräldrarna säger. Om de värderingar och åskådningar som texten uttrycker går stick i stäv med de målkulturella värderingarna och åskådningarna kommer läsarbarnet inte att kunna identifiera sig med eller känna förtroende för budskapet, och således inte acceptera texten. Då har texten misslyckats med att uppnå sitt pedagogiska – och i förlängningen sitt kommersiella – syfte.

4.2 Den svenska kulturkontexten

Sherry Simon talar om ”the cultural turn”, som innebar att översättningsvetenskapen gick från att fokusera på vad som är en korrekt översättning till att i stället studera hur en översättning fungerar och cirkulerar i sitt samhälle och i världen (Simon, 1996). Detta fokusskifte, menar Simon, ”definierar översättning som en medierande process som inte står över ideologin utan arbetar genom den” (ibid.: 8) (min översättning). Det handlar alltså bland annat om hur en text tas emot av en ny läsargrupp och hur den fungerar i sin nya kontext.

För att ta reda på hur de värderingar som speglas i källtexten skulle kunna uppfattas i en nutida svensk kontext ska vi börja med att undersöka hur svenska värderingar ser ut. Den svenska kulturkontexten kan utforskas på en rad olika sätt. Detta avsnitt kommer att ta upp hur några stora svenska organisationer ser på just heteronormativitet. De första källorna är hemsidorna för två av de största rikstäckande organisationerna som arbetar med hbtq-personers rättigheter, nämligen RFSL (Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners och queeras rättigheter) och RFSL Ungdom (Ungdomsförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners och queeras rättigheter). RFSL skriver följande om heteronormativitet i sin begreppsordlista på webbplatsen:

Alla påverkas av [hetero]normerna, oavsett om man följer dem eller inte. Att följa eller passera inom normen ger ekonomiska, politiska och sociala fördelar. Att bryta mot heteronormen kan resultera i bestraffning i form av allt från tystnad till våld. (RFSL Begreppsordlista 2015)

Enligt RFSL har heteronormen alltså positiva konsekvenser för den som följer den och negativa för den som bryter den, men den påverkar alla och leder till ojämlikhet. RFSL Ungdom tar mer öppet ställning mot heteronormativitet i sitt principprogram på webbplatsen. De menar att den innebär begränsningar för människan i samhället:

RFSL Ungdom menar att eftersom heteronormen begränsar och osynliggör många måste den ifrågasättas och uppmärksammas på alla samhällets plan så att fler tillåts leva och vara som de är utan samhällets begränsningar. (RFSL Ungdom Principprogram 2014)

Även andra organisationer, som inte uttryckligen eller uteslutande arbetar med hbtq-frågor, skriver om ämnena kärlek och relationer. Ungdomsplattformen UMO:s webbplats kan på många sätt ses som en parallelltext till den översatta boken, då även den på ett enkelt och lättillgängligt sätt vill förklara kärlek (men även andra ämnen som kroppen, sex, droger osv) för barn och ungdomar. På sin webbplats har UMO en undersida som de kallar för ”hetero överallt” som med enkla ord diskuterar heteronormen. Där ställer de sig kritiska till det faktum att heterosexualitet framställs som normalt och förväntat, och till att killar och tjejer förväntas vara maskulina eller feminina (UMO - Hetero överallt).

Alla dessa tre källor indikerar att den heteronormativa synen på kärlek är förlegad i en svensk kontext idag. Detta är ett skäl till att en acceptansinriktad översättningsstrategi skulle kunna behöva innebära en del anpassningar i textens innehåll.

4.3 Strategier i tidigare översättning

Ideologisk anpassning har skett tidigare i Sverige och har då setts som mer eller mindre radikal. Ett exempel är nyutgåvan av Astrid Lindgrens *Pippi Långstrump* där vissa ord ändrades till mer neutrala varianter eftersom de betraktades som rasistiska. Detta kan betraktas som en ”översättning” av en gammal text till en ny kulturkontext, i vilken värderingarna i fråga inte längre är acceptabla. Därför har det krävts en ideologisk anpassning för att boken ska uppnå sitt syfte – att underhålla barn och berätta en god historia. Även Lindgren själv insåg förändringarna i den kulturella kontexten när hon i en intervju år 1970 sa: ”Spiksäkert är att jag inte skulle ha gjort Pippis pappa till negerkung!” (Fallenius 2014). I Sverige finns fler exempel på populärkultur som har väckt debatt som lett till olika typer av ideologisk anpassning, bland annat efter stora debatter år 2012 när Disney valde att klippa bort vissa rasistiska element ur TV-programmet *Kalle anka och hans vänner önskar God Jul* (*Svenska Dagbladet* 2012) och när Stina Wirsens böcker om *Lilla Hjärtat* stoppades av förlaget på grund av att de ansågs avbilda rasistiska stereotyper (Hellekant 2012).

För att undersöka hur andra översättare har valt att hantera kulturella skillnader har jag tittat på de tidigare översättningarna i serien *Expliqué à*. Ingen av de två översatta böckerna har emellertid ett makrotema på vilket synen skiljer så mycket mellan de olika kulturkontexterna. Boken som förklarar rasism kom ut i Frankrike år 1998 och översattes till svenska samma år. Boken om Auschwitz trycktes i Frankrike år 1999 och i Sverige år 2000. Källtexterna och översättningarna ligger alltså tidsmässigt mycket nära varandra. Med andra ord är det ideologiska perspektivet inte lika problematiskt.

Men det finns vissa passager i boken *Le racisme expliqué à ma fille* (*Vad är rasism? Samtal med min dotter*) som går att jämföra med de heteronormativa passagera i boken om kärlek. I detta fall verkar översättaren ha valt att i allt väsentligt spegla källtextens innehåll. Nedan följer ett exempel på ett heteronormativt parti som översättaren har valt att behålla intakt:

- (1) Un homme se sent différent d'une femme. Et réciproquement. Quand il s'agit de cette différence-là, il y a, en général, attirance. (Jelloun 1998a:9)

En man känner sig annorlunda än en kvinna. Och tvärtom. Men handlar det om den sortens olikhet är det nästan alltid något som lockar. (Jelloun 1998b:12)

Precis som jag har gjort i min översättning har översättaren Mats Löfgren valt en adekvansinriktad strategi. Exempel (1) ovan utgör endast ett kort parti i boken, och den tidsmässiga skillnaden mellan källtext och översättning är minimal (notera att boken om rasism gavs ut på svenska två år tidigare än boken om kärlek gavs ut på franska). Med tanke på dessa två aspekter är det inte förvånansvärt att en sådan strategi har valts. Det krävs mycket eftertanke och tätt samarbete med exempelvis förlag och gärna källtextförfattare för att göra innehållsliga ändringar i en text som sedan ska tryckas och ges ut. En god idé kan vara att upprätta ett system för vilken typ av anpassningar som ska göras och när. Ett sådant system presenterar Ingo i sin bok *Konsten att översätta* (2007).

4.4 Översättarens principprogram

För att en översättning ska betraktas som just en översättning krävs ”en viss grad av likhet till form och innehåll” mellan källtexten och översättningen (Ingo 2007:340). Men Ingo betonar också att varje översättning kräver väl övervägda beslut om när översättaren bör, måste och vill tumma på exaktheten vad gäller språk och innehåll. Detta kallar han *översättarens principprogram* (ibid.:339-340). Han menar att översättaren måste beakta den nya kulturkontexten och hur texten kommer att fungera i den med tanke på den nya mottagarskarans förutsättningar vad gäller exempelvis värderingar, bildningsnivå, vanor och erfarenheter:

När texten vid översättning förflyttas till en främmande miljö inträder ofta förändringar i dess användningssituation, och översättaren bör därför i sitt principprogram ta ställning till situationella förändringar som inträder i och med översättandet. (ibid.:338)

Enligt Ingo är kravet på exakthet mindre när det gäller översättning från ”språk i avvikande kulturkretsar” (ibid.:342). I många situationer skulle Frankrike för sexton år sedan inte betraktas som en ansenligt avvikande kulturkrets. Men i denna bok har synen på temat

genomgått en snabb utveckling under de senaste årens lopp. Därför kan de två kulturkretsarna på ett ideologiskt plan betraktas som tämligen skilda.

Ett principprogram för en acceptansinriktad översättning av texten kan exempelvis lyfta problematiska aspekter som den för en svensk okända genren, den förminskande synen på barn eller de många talspråkliga drag som inte följer svenska bruksnormer. Här fokuseras dock enbart på heteronormativiteten. Principprogrammet kan då ta fasta på att inom ramen för textens syfte tumma på den innehållsliga exaktheten till förmån för en mindre heteronormativ syn på kärlek. Strategin kan då vara att gömma eller släta ut dessa värderingar så långt det går utan att deformera texten och dess syfte.

För att upprätta ett principprogram måste det normalt sett tas i beaktande att översättning inte sker isolerat utan som ett led i en produktionskedja. Om texten ska ges ut på ett förlag har översättaren vanligen inte friheten att själv bestämma över sitt arbete, utan måste samarbeta med förlaget och eventuellt andra inblandade. Det måste antas att förlaget skulle ha en åsikt om bokens innehåll och om hur detta skulle hanteras.

I det idealiska fallet skulle även källtextförfattarna kontaktas. Det är nämligen möjligt att de, precis som Astrid Lindgren (se avsnitt 4.3), med tiden har insett att deras bok förmedlar ett förlegat synsätt och nu ser en ideologisk anpassning som önskvärd. Allt detta skulle behöva tas hänsyn till vid översättningen av detta eller liknande verk.

4.5 Metoder för ideologisk anpassning

Metoder i teorin

Tyson (2006) presenterar Luise von Flotows tre huvudsakliga praktiker för feministisk översättning, vilka också kan användas för andra typer av ideologisk anpassning. De tre praktiker kallar von Flotow för *supplementing*, *prefacing and footnoting* och *hijacking*, alltså tillägg, förord och fotnoter samt kapning. Alla dessa tre praktiker innebär att översättaren ingriper på texten.

Tillägg används främst för att kompensera för språkliga skillnader och ses generellt som en legitim översättningsmetod. *Förord och fotnoter* har länge varit en del av feministisk översättning och kan tjäna till att förklara både källtextens och översättningens förutsättningar, syften och metoder. En acceptansinriktad översättning som definierad i denna uppsats skulle dock kräva även ingripanden av det sistnämnda slaget, nämligen det som von Flotow kallar kapning.

Kapning är en mer genomgripande metod där den feministiska översättaren ”lägger beslag på” och ändrar i en text vars syfte inte nödvändigtvis var feministiskt från början

(Simon 1996:14). Det kan låta som en radikal översättningsstrategi. Men den kan vara användbar genom att den ger översättaren mer handlingsutrymme och auktoritet över texten. Denna auktoritet kan krävas för att göra vissa typer av anpassningar för att en text ska fungera i en ny kontext. Detta går i linje med en acceptansinriktad metod som tar texten till läsaren.

Metoder i praktiken

Anpassningar kan göras på en övergripande eller lokal nivå. Med hjälp av von Flotows uppdelning kommer jag i detta avsnitt att diskutera vilken typ av metoder som skulle kunna användas för ideologisk anpassning av denna text. Det kommer att ges exempel på var och en av metoderna för att visa hur de skulle kunna användas.

Fotnoter och förord är två metoder som är fullt möjliga att använda i denna översättning. Fotnoter skulle kunna infogas vid vissa textpartier för att förklara för läsarna att vissa saker som sägs är påverkade av vissa normer i källkulturen. Detta skulle öppna upp för diskussion och funderingar och belysa att bokens perspektiv endast är ett av många sätt att se på temat. Ett förslag på när fotnoter kan komma väl till pass finns i diskussionerna kring exempel (3) och (4) nedan. Ett förord skulle å sin sida kunna vara användbart för att förklara källtextens syfte och kulturella och ideologiska förutsättningar. Ett sådant förord skulle också kunna belysa de metoder som har använts vid översättningen av texten, vare sig översättningsstrategin är adekvans- eller acceptansinriktad. Ett förord kunde också klargöra hur texten använder sig av vissa begrepp, exempelvis om orden *man* och *kvinnor* syftar på främst strukturer och könsroller, inte på individer. På så sätt synliggörs den heteronormativa binariteten i texten, vilket ligger i linje med exempelvis RFSU Ungdoms principprogram som citerades i avsnitt 4.1 ovan. Dessa två anpassningsmetoder har emellertid den effekt att texten i högsta grad läses som en översättning (till skillnad från ett original), vilket inte är helt förenligt med en acceptansinriktad översättningsstrategi.

Tillägg är en lokal metod, och kan användas för att kompensera för språkliga skillnader mellan franska och svenska. En påtaglig skillnad mellan de två språken är att franskan böjer många ord i maskulinum respektive femininum, vilket inte alls svenskan gör i samma utsträckning. I exempel (1) nedan är objektet *l'* förkortat och kan därför läsas ut som antingen *le* ('honom') eller *la* ('henne'). Verbet *rendre* (ung. 'göra [någon något]') ska kongruera med objektet, och eftersom objektet kan tolkas som både maskulint och feminint används en konstruktion med den feminina ändelsen inom parentes: *rendu(e)*.

- (1) *Quelque chose a dû se passer, qui l'a rendu(e) infirme en amour.* (r. 902-903)
(min kursivering)

Detta kan ses som ett exempel på när den franska texten försöker vara inkluderande i sitt språk, och inte bara oreflekterat använder sig av den maskulina böjningsformen som annars kan ses som neutral. Det första steget i översättningsprocessen är att hitta ett sätt att kompensera för att supinumverb på svenska inte kongruerar med ett feminint eller maskulint objekt. Detta skulle kunna ske genom att helt enkelt använda två olika pronomen:

Det måste ha hänt någonting som har *gjort honom eller henne* inkapabel att känna kärlek.

Som synes är detta ett sätt att försöka vara inkluderande, men som inte når riktigt hela vägen fram eftersom resultatet endast synliggör två kön och därför fortfarande har en heteronormativ prägel. Ett tillägg har gjorts för att kompensera för den språkliga skillnaden, men det krävs ännu en anpassning. Nästa steg i processen är att "rensa bort" det tvåkönade tankesättet. I detta exempel kan det enkelt ske genom att undvika pronominalisering och i stället använda en substantivfras:

Det måste ha hänt någonting som har *gjort personen* inkapabel att känna kärlek.

Det som har skett är alltså först en kompensation för den språkliga skillnaden och sedan en lite mer långtgående anpassning av det tvåkönade tankesättet.

Kapning av texten kan ske på många olika sätt. De enklaste fallen är när det är möjligt att byta ut ett eller ett par ord i texten för att utjämna värderingarna utan att det har alltför stor inverkan på innehållet. Detta kan göras i fall där män och kvinnor omnämns som de enda två könen, som i detta parti:

- (2) ...l'amour, c'est la chose la plus importante dans la vie d'un homme et d'une femme. (r. 366-368)

Kärlek är det viktigaste i varje man och kvinnas liv.

Syftet med det citerade partiet är att berätta att kärleken är viktig inte bara för män eller för kvinnor, utan för alla. Men resultatet blir en binär bild av kön. Ett mer inkluderande resultat skulle kunna uppnås genom att skriva exempelvis följande: "Kärlek är det viktigaste i alla människors liv." Det är ett relativt litet ingripande.

Större ingripanden skulle behöva ske där innehållet i ett helt parti förmedlar en heteronormativ bild av exempelvis kön. I texten finns ett parti som berättar hur en *donjuan* cyniskt förför tjejer bara för att ha sex, vilket texten menar inte är samma sak som kärlek. En *donjuan* är i texten en kille, och inte förrän i slutet av partiet uppmärksammas att även tjejer kan förföra någon för att ha sex, men då beskrivs dessa tjejer inte som *kalla och hårda* (r. 1006) som

killarna utan som bedragande och manipulerande (r. 1011). Detta är en mycket heteronormativ syn som speglar alla tre sidor av normen. Nedan följer ett utdrag ur textpartiet:

- (3) Pour obtenir ce qu'il veut, un Don Juan – ou n'importe quel garçon un peu cynique – est capable de se montrer très tendre « avant ». Mais « après », c'est fini, il se rhabille, et il rebranche son portable. [...] Les filles se trompent en pensant qu'il faut passer par la sexualité pour avoir de la chaleur et de l'affection. (r. 979-988)

För att nå sitt mål kan en donjuan – eller vilken kille som helst som är lite cynisk – visa sig väldigt känslig ”först”. Men ”efteråt” är det slut med det, han klär på sig igen, kollar sin mobil. [...] Tjejer har fel om de tror att de måste gå via sex för att få värme och ömhet.

Den pedagogiska intentionen med textpartiet är välmenad, men samtidigt som den lyfter frågan om hur tjejer och killar fungerar olika så bekräftar och befäster den dessa olikheter mellan könen. För att undvika att detta sker krävs det att texten själv synliggör de normer som den (re)producerar. Det kan ske genom att översättaren lägger till en liten förklaring exempelvis första gången texten nämner en *donjuan*, och berätta att det ofta kan röra sig om en kille, men inte alltid. Det kan också vara en bra idé, när man talar om olikheter mellan kön, att berätta att dessa olikheter inte är medfödda utan beror på könsroller, samhällsstrukturer och uppfostran. Denna förklaring kan infogas antingen i en fotnot eller i den löpande texten, beroende på vilken anpassningsmetod som översättaren föredrar. Därefter kan översättaren välja att antingen fortsätta tala om tjejer och killar på samma sätt som i källtexten eller att göra texten mer könsneutral. Ovanstående parti skulle då exempelvis kunna se ut på följande sätt:

För att nå sitt mål kan en donjuan – eller vem som helst som är lite cynisk – visa sig väldigt känslig ”först”. Men ”efteråt” är det slut med det, personen klär på sig igen, kollar sin mobil. [...] Man har fel om man tror att man måste gå via sex för att få värme och ömhet.

Ännu svårare är de partier där en mer eller mindre enkel omskrivning inte räcker för att anpassa det heteronormativa synsättet. Vissa längre partier har ett syfte eller mikropropositioner som skulle kräva en så hög grad av justering att det knappast längre skulle bli frågan om översättning. Nedan följer ett exempel på ett sådant problematiskt parti:

- (4) Après une période passagère, ils [les adolescents qui croient qu'ils sont homosexuels] peuvent retrouver des sentiments pour l'autre sexe. Parfois aussi, c'est quelqu'un de plus âgé qui initie un adolescent à l'homosexualité, le plaçant dans une situation de contrainte et de dépendance, jouant avec ses sentiments ambigus et engageant sa vie affective malgré lui. Il faut savoir réagir à de telles situations, et en parler à d'autres, à des psychologues si besoin est. (r. 1102-1113)

Efter en övergångsfas kan de [ungdomar som tror sig vara homosexuella] återfå känslorna för det andra könet. Det kan också vara någon äldre som

leder in en tonåring i homosexualitet och så att det blir fråga om en tvingande beroendesituation. Den äldre spelar med tonåringens blandade känslor så att tonåringen börjar känna tillgivenhet mot sin vilja. I sådana situationer måste man våga agera och prata med andra, med en psykolog om det behövs.

En sådan syn på homosexualitet torde inte vara gångbar i den nya kulturkontexten, där stora organisationer är noga med att vara öppna och inkluderande och se till att alla barn vet att ingen sexualitet är mer normal eller naturlig än någon annan. En acceptansinriktad översättare kan då fråga sig hur sådana partier skulle kunna anpassas för att fylla sitt syfte och sin funktion i sin nya kontext. Fotnoter skulle kunna vara en metod för att belysa de normer som speglas i textpartiet och klargöra att detta inte är den enda rätta synen på kärlek eller sexualitet, utan en förlegad syn. En annan metod vore en mycket mer radikal typ av kapning, där textpartiets innehåll ändrades i grunden eller rent av ströks. Översättaren skulle då behöva hitta vad som är textpartiets syfte och väga detta mot hela textens syfte för att komma fram till vilken metod som skulle passa i just detta fall. Även när en sådan kapningsmetod används kan det vara en bra idé att infoga en fotnot för att förklara vad som har skett i översättningen eller på annat sätt signalera att textens helhet har ändrats, exempelvis genom att kalla den nya texten för ”bearbetning”.

5 AVSLUTNING

Ideologisk anpassning sker hela tiden runt omkring oss i olika former, inte minst inom media och populärkultur, men också inom pedagogisk verksamhet. Att översätta en text med ideologiskt sett mycket avvikande innehåll kräver många överväganden som en översättare traditionellt inte förväntas behöva göra. Att som översättare ta sig auktoritet över textens innehåll har länge setts som problematiskt. Men det finns strategier och metoder att använda sig av, inte minst inom den feministiska översättningsteorin. Luise von Flotows metoder för feministisk översättning har visat sig även gå att applicera på andra typer av ideologisk anpassning. Ett heteronormativt perspektiv kan tonas ner i en översättning med hjälp av förord och fotnoter, tillägg eller så kallad kapning av texten. Sådan anpassning kräver emellertid noggrann övervägning från översättarens sida.

I många av de böcker om textanalys och översättning som jag har använt i arbetet med denna uppsats finns det också användbara teorier att hämta, bland annat om mottagaranpassning och funktionell anpassning. Dessa teorier kan tolkas och användas för att upprätta en strategi och metod för ideologisk anpassning. Men ännu fokuserar översättningsvetenskapen i stor grad på andra frågor, och därför finns relativt lite forskning på området.

Eftersom jag anser att det ideologiska perspektivet är en mycket viktig del av översättningsverksamheten – som ju ytterst handlar om att sprida information – hoppas jag att forskningen kommer att fortsätta gå framåt på området. Det blir då enklare för en översättare att förhålla sig till texter som den jag har arbetat med i min uppsats.

LITTERATURFÖRTECKNING

Primärkälla

Simonnet, Dominique & Bacharan, Nicole, 2000. *L'Amour expliqué à nos enfants*. Paris: Éditions de Seuil. (kapitel 1-2)

Sekundärkällor

Godard, Barbara, 1989. "Theorizing Feminist Theory/Translation". I: *Tessera*, 6 s. 42-53.

Hellspong, Lennart & Ledin, Per, 1997. *Vägar genom texten*. Lund: Studentlitteratur.

Ingo, Rune, 2007. *Konsten att översätta*. Malmö: Studentlitteratur.

Jelloun, Tahar Ben, 1998a. *Le racisme expliqué à ma fille*. Paris: Éditions du seuil.

– 1998b. *Vad är rasism? Samtal med min dotter*. Översatt av Mats Löfgren. Stockholm: Alfabeta bokförlag.

Lindqvist, Yvonne, 2005. *Högt och lågt i skönlitterär översättning till svenska*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.

Lundquist, Lita, 2005. *Oversættelse*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.

Simon, Sherry, 1996. *Gender in Translation*. London: Routledge.

Svenska språknämnden, 2005. *Språkriktighetsboken*. Stockholm: Norstedts.

Tyson, Lois, 2006. *Critical Theory Today: A User-Friendly Guide*. New York: Routledge.

Elektroniska källor

Fallenius, Karin, 2014. "Skulle inte varit negerkung". *SVT Kultur*. (2 maj 2016)

<http://www.svt.se/kultur/skulle-inte-varit-negerkung>.

Hellekant, Johan, 2012. "Böcker med 'Lilla hjärtat' stoppas". *Svenska Dagbladet*. (16 maj

2016) <http://www.svd.se/lilla-hjartat-stoppas-av-wirsan/om/kultur>.

RFSL Ungdom Principprogram, 2014. *RFSL Ungdom*. (20 april 2016)

<http://wiki.rfslungdom.se/index.php?title=Principprogram>.

RFSL Begreppsordlista, 2015. *RFSL*. (20 april 2016) [http://www.rfsl.se/hbtq-](http://www.rfsl.se/hbtq-fakta/hbtq/begreppsordlista/)

[fakta/hbtq/begreppsordlista/](http://www.rfsl.se/hbtq-fakta/hbtq/begreppsordlista/).

Seuils webbplats. *Éditions du Seuil*. (20 april 2016) [http://www.seuil.com/page-editions-](http://www.seuil.com/page-editions-seuil.htm)

[seuil.htm](http://www.seuil.com/page-editions-seuil.htm).

Svenska Dagbladet, 2012. "Disney klipper bort svart docka". *Svenska Dagbladet*. (16 maj

2016) <http://www.svd.se/disney-klipper-bort-svart-docka/om/kultur>.

UMO - Hetero överallt. *UMO*. (2 maj 2016) <http://www.umo.se/Jag/Hetero-overallt/>.